

Отзиви за „Безсмъртният ум“

Задължително четиво не само за онзи, който се мъчи над въпроса за връзката ум-тяло, но и за всеки, който се опитва да разбере какво наистина означава да бъдеш човешко същество.

Уилям А. Дембски,
автор на *The Design Inference*

В своя увлекателен и лесен за четене текст Майкъл Егнър представя дългогодишния си опит от работата с действителни пациенти с идеята да подкрепи твърдението, че човешкият ум не е просто един аспект на мозъка, а духовна реалност. Читателят ще остане с вяра в своя собствен здрав разум, която ще бъде възстановена благодарение на научните доказателства, които авторът представя. Науката, а не материалистичните предположения, които в момента изпълват академичната сфера, сочи към това, че сме хора, способни да знаем и да избираме свободно, което неизменно присъства в юдео-християнската традиция. Книгата дава важен и навременен принос.

Фр. Мартин Хилбърт,
The Oratory/Holy Family Church

„Безсмъртният ум“ е важна нова книга, която доразвива идеята на онзи отколенен въпрос: има ли разлика между ума и мозъка? Макар темите, касаещи ума и мозъка, да са сложни, тази книга е написана толкова добре, че в нито един момент не става досадна или тежка за четене. Историите, понякога извлечени от опита на д-р Егнър като неврохирург или такива от собствения му живот, спомагат книгата да се чете с лекота и непрекъснато да буди интерес. Това е книга, която не се забравя лесно и която продължава да провокира размисъл след прочитането на последната страница.

Стефани Уест Алън, доктор на юридическите науки,
преподавател, автор, специалист в разрешаването
на конфликти, бивш адвокат и преподавател

Въз основа на убедителни научни доказателства и неоспорими философски аргументи „Безсмъртният ум“ майсторски показва защо материалистичният светоглед е погрешен. Освен това тази провокативна и вдъхновяваща книга убедително обяснява защо ние, хората, сме безсмъртни духовни същества, които временно обитават физически тела за краткия си престой на Земята.

Марио Борегард, доктор по невронаука, съавтор на *The Spiritual Brain* (заедно с Дениз О'Лиъри) и *Manifesto for a Post-Materialist Science*, автор на книгите *Brain Wars* и *Expanding Reality*

Полезно и разширено изследване върху това какво представлява безсмъртието на човешката душа. Неврохирургът Майкъл Егнър и журналистката Дениз О'Лиъри осъществяват един завладяващ синтез, съчетаващ невронаука и изследване на полето на метафизиката, като оспорват догмите на научния материализъм. Това четиво е не само актуално, но и изпълва като доказателство за непрекъснатия стремеж към истината, както в областта на науката, така и в тази на вярата. Горещо препоръчвам това заглавие на интелектуалците и на миряните, които се вълнуват от темите, свързани с Бог, обективния морал и вечното предназначение на душата.

Д-р Скот Д. Г. Вентурејра, автор на *On the Origin of Consciousness* и *Making Sense of Nonsense*

Кой може да ни разкаже по-добре за ума от един опитен мозъчен хирург, който е оперирал буквално хиляди мозъци, който е прониквал дълбоко в мозъка с електроди и е лекувал хора с мозъчни травми? „Безсмъртният ум“ предлага убедителни научни доказателства срещу чисто материалистичната представа за човешката личност.

Нанси Пиърси, преподавател и гост-лектор в Християнски университет в Хюстън, автор на бестселърите *Total Truth, Love Thy Body* и *The Toxic War on Masculinity*

Майкъл Егнър, Дениз О'Лиъри

БЕЗСМЪРТНИЯТ УМ

Един неврохирург
ЗА БЕЗСМЪРТИЕТО НА ДУШАТА

София, 2025

Преводът е направен по изданието:

Michael Egnor and Denyse O'Leary

THE IMMORTAL MIND

A Neurosurgeon's Case for the Existence of the Soul

Copyright © 2025 by Michael Egnor and Denyse O'Leary

This edition published by arrangement with Grand Central Publishing,
a division of Hachette Book Group, Inc., New York, NY, USA.

All rights reserved.

© Издателство „Изток-Запад“, 2025

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Мария Илиева, превод, 2025

ISBN 978-619-01-1690-5

Майкъл Егнър
Дениз О'Лиъри

БЕЗСМЪРТНИЯТ УМ

ЕДИН НЕВРОХИРУРГ
ЗА БЕЗСМЪРТИЕТО НА ДУШАТА

Превод от английски
Мария Илиева

Посвещавам на моята съпруга Шели,
любовта на живота ми.
На децата ми Даниъл, Джули, Емили и Скот,
които ме правят изключително горд.
На нашия Господ и Спасител Иисус Христос,
Който умря и възкръсна, за да можем ние да живеем.

Майкъл Егнър

Посвещавам на Елизабет Дънинг,
Кийт Касиди и Елизабет Ринг-Касиди,
моите учители.

Дениз О'Лиъри

Съдържание

Увод

НЕВРОНАУКА В БОЛНИЧНИЯ ПАРАКЛИС	9
---------------------------------------	---

ГЛАВА 1

МОЗЪКЪТ МОЖЕ ДА БЪДЕ РАЗДЕЛЕН, НО НЕ И УМЪТ	21
---	----

ГЛАВА 2

ОТ КОЛКО МОЗЪК СЕ НУЖДАЕ УМЪТ?.....	45
-------------------------------------	----

ГЛАВА 3

ТРУДНО Е УМЪТ ДА БЪДЕ ИЗКЛЮЧЕН.....	66
-------------------------------------	----

ГЛАВА 4

КОГАТО ДВАМА ДУШИ ТРЯБВА ДА СПОДЕЛЯТ ЕДНО И СЪЩО ТЯЛО	85
--	----

ГЛАВА 5

ЧОВЕШКОТО СЪЗНАНИЕ ОТВЪД СМЪРТТА	93
--	----

ГЛАВА 6

ВЪЗГЛЕДИТЕ НА СКЕПТИЦИТЕ	111
--------------------------------	-----

ГЛАВА 7

ДОПУСКАНЕТО, ЧЕ ДУШАТА Е БЕЗСМЪРТНА, Е ОСНОВАТЕЛНО	131
---	-----

ГЛАВА 8

СВОБОДНАТА ВОЛЯ СЪЩЕСТВУВА И Е ВЪТРЕШНОПРИСЪЩА ЧАСТ НА ДУШАТА.....	146
---	-----

ГЛАВА 9

ОБЯСНИТЕЛНИ МОДЕЛИ НА УМА – КОЙ Е НАЙ-ДОБРИЯТ?	163
--	-----

ГЛАВА 10

ЧОВЕШКИЯТ УМ НЯМА ИСТОРИЯ180

ГЛАВА 11

КАКВО ОЗНАЧАВА ВСИЧКО ТОВА? ПРЕСЕЧНА ТОЧКА

МЕЖДУ НЕВРОНАУКА И ФИЛОСОФИЯ193

ГЛАВА 12

И ВСИЧКИ НАРИЧАТ ТОВА БОГ.....203

ГЛАВА 13

НАИСТИНА ЛИ ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ ПРОМЕНЯ

ВСИЧКО? ПРОМЕНЯ ЛИ ИЗОБЩО НЕЩО?219

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

НАЙ-ВАЖНИТЕ ИСТИНИ.....233

БЛАГОДАРНОСТИ.....241

БЕЛЕЖКИ242

ЗА АВТОРИТЕ.....279

Невронаука в болничния параклис

Когато бях студент по медицина, вярвах, че науката може да обясни всичко. Бях убеден, че отговорите на големите въпроси – как съзнанието се проявява през мозъка, имаме ли душа, продължаваме ли да съществуваме след смъртта – ще бъдат открити в лабораторията и в операционната зала. Но бях изненадах, когато късно една вечер открих отговорите в отделението, където се намираше болничния параклис.

Тази книга разказва историята на онова, което научих, след като си тръгнах от болничния параклис. Разказва за моето търсене на доказателства за това, че умът е безсмъртен, и следователно – че човешката душа съществува.

Но първо: малко предистория. Не съм роден в религиозно семейство. Вярвахме в Бог в известна степен; майка ми ме научи да казвам Господнята молитва „Отче наш“ например, но почти никога не ходихме на църква. Не съм кръстен, навярно защото родителите ми никога не са го обмисляли. Живеехме в беден селски район в северната част на щата Ню Йорк и едвам свързвахме двата края. Имахме толкова пари, колкото да сложим хляб на масата и дрехи на гърба си.

Намирах спасение от тежкото детство в науката. Науката бе мястото, където можех да открия факти и истина. Бях добър ученик – най-вече защото обожавях науката. Бях запленил от структурата на мозъка, движението на планетите и функционирането на атомите. В началното училище запомних имената на планетите и дори изпратих писмо до едно издателство, когато в детска книжка, посветена на астрономията, бяха объркали броя на луните на

Юпитер. Братовчедка ми беше медицинска сестра и бе участвала в операция на мозък, затова прекарвах часове, разпитвайки я за това как работи той.

Това, което най-много обичах в науката, беше, че предоставяше обективни отговори за света, а не просто мнения като онези, предлагани чрез други начини за изследване. Мечтаех да изследвам планетите, да откривам природните закони и да разбера как работи умът. В науката всички загадки за света – как се е зародила вселената, как работи мозъкът, как атомите се свързват, за да образуват молекули – са отворени за изследване. Дадох си сметка, че научният подход – внимателно, хладнокръвно събиране на данни и задълбочено разсъждаване за това какво означават те – ще бъде моят билет към разбирането на най-голямата загадка: как работи светът и защо сме тук, за да зададем този въпрос.

Когато бях на дванайсет, седях зашеметен в хола и гледах извънредната новина за първата трансплантация на човешко сърце в Кейптаун, Южна Африка. Смятах, че това е чудо – че сърцето на един починал човек може да бъде отстранено и поставено в гръдния кош на друг човек, умиращ от сърдечно заболяване. Един хирург бе спасил живота на майка ми: тя имала спукан мозъчен аневризъм, когато съм бил на две-три годинки, и претърпяла животоспасяваща мозъчна операция в Презвитерианската болница към Колумбийския университет в Ню Йорк. В нашия дом на хирурзите се гледаше като на герои, извършващи деликатни, опасни операции по изключително умел начин, за да спасят живот – в това число и този на майка ми. Да си кардиохирург или мозъчен хирург бе най-върховното постижение: да бъдеш хирург означаваше, че играеш централна роля в драматичната постановка на живота и смъртта. Това беше моментът, в който реших да стана хирург. Изглеждаше ми като най-задълбочения начин да опозная какво е да си човешко същество и да разгадаеш загадката на живота. Не само щях да чета книги за сърцето или мозъка – щях да ги видя сам с очите си и щях да науча как да лекувам хората съвсем практически. Хирургията беше като място на първия ред пред драмата на живота!

През 1980 г. постъпих в Колумбийския колеж за лекари и хирурзи в Ню Йорк – същия медицински център, в който животът на

майка ми беше спасен благодарение на неврохирурзите там. Обучението в медицинското училище беше опияняващо преживяване. Като всички студенти по медицина се чувствах въодушевен, очарован и ужасен. Влюбих се в анатомията и физиологията на мозъка. Не можех да оставя учебниците. Разкъсвах се между това дали да стана сърдечен или мозъчен хирург. И там, сред учебниците ми, беше и този по невроанатомия с красивите си сложни изображения на пътищата в мозъка, които ни позволяват да виждаме, чувстваме, мислим и чувстваме. Този учебник по невроанатомия бе решението на моята дилема. Реших да стана неврохирург!

Най-важният за мен ден в училището по медицина беше в края на обучението ми. Това беше денят, в който се подготвих да вляза в операция – в същата операционна зала, в която преди години бе оперирана майка ми!

Преживяването беше поразително. Повърхността на мозъка изглеждаше невероятно – кремави на цвят гънки (издатини) и бразди (вдлъбнатини), между които преминават пулсиращи вени. Бях убеден, че това е мястото, където се намираше душата (ако изобщо имаме душа!). Искях да разреша загадките на мозъка и на ума – откъде произлизат нашите възприятия и мисли, как възниква съзнанието от този пейзаж, покрит с гънки и бразди, как от този еднокилограмов орган се появява разумът.

На празненство в едно училище за медицински сестри срещнах любовта на моя живот. След като се оженихме, се преместихме в Маями, където започнах обучението си по неврохирургия. Тези шест години бяха изтощителни, но ме научиха на много. Маями беше огромен град, изпълнен с насилие, което означаваше, че щеше да се налага денонощно да се извършват множество неврохирургични операции, свързани с мозъчни тумори, аневризми, огнестрелни рани, мозъчни кръвоизливи. Това беше най-тежката работа в живота ми, но успях да работя по изключително деликатен начин с хората, имащи травма или болест в мозъка.

Видях какво се случва, когато определени части от мозъка са засегнати, като преглеждах и разговарях с пострадалите пациенти по време на тяхното възстановяване. Имах привилегията да се уча от първа ръка как умът се променя, когато мозъкът е претърпял някаква травма (ще обясня повече за това по-късно, но в слу-

чая имам предвид личността, същността на човека). Имах поглед отблизо върху великата драма, загадката на живота и разликата между ума и мозъка.

Тогавя все още бях атеист. Бог не означаваше нищо за мен. Не бях гневен атеист – харесвах християните и смятах, че християнството е една прекрасна история, – но също така гледах на него като на приказка. Науката за мен бе пътната карта към действителността – молитвите и Библията ми изглеждаха толкова... *ненаучни*. Вярата ми изглеждаше като приказка, чието начало се намираще в мозъците, които ежедневно оперирах. Смятах, че истината може да се види в операционната зала и в лабораторията, в която прекарвах и дните, и нощите си. Бях убеден, че мозъкът и тялото са всичко, че няма друго освен тях. Никога не бях влизал в църква, защото се опасявах, че трябва да оставя мозъка си пред вратата. Струваше ми се, че християнството се състои само от емоции и по никакъв начин не е свързано с научни доказателства или с осезаемата действителност. На какво можеше да ме научи един проповедник, което би могло да се сравни с учебниците ми по невронаука и с моите преподаватели в операционната зала?

Но въпреки това бях преследван от мистериозни преживявания

От време на време имаш загадъчни усещания – наричах ги мистериозни преживявания, – които ми спираха дъха. Бяха смущаващи и едновременно с това – примамващи. Появяваха се най-вече когато бях сам, когато имаш време да оставя ума ми да блуждае, докато чаках на опашка, или когато се будех през нощта и ми беше трудно отново да заспя. Бяха свързани с усещането, че има една дълбока истина, която ме притиска, но която аз пренебрегвам, защото бях толкова погълнат от обичайните дейности от ежедневието, свързани с работата, семейството и почивката в свободното време, че не виждах този слон в стаята. Защо бях тук? Защо съществува каквото и да било? Какво е животът?

Мистериозните преживявания се появяваха неочаквано – когато бях сам, когато бегло поглеждах залеза, когато се будех през нощта. Като се замисля, май произлизаха от Бог, въпреки че по

онова време смятах, че са просто моментни пробиви на най-дълбоката действителност, проявяващи се в обичайното ми ежедневие.

Понякога мистериозните преживявания се появяваха под формата на повтарящи се замечтавания: представях си как една сутрин се събуждам в огромен дворец, богато украсен, пищен и прелестен, но нямах спомен как се озовавах там или откъде бях дошъл, нито знаех накъде съм се запътил. Разбира се, някое спешно телефонно обаждане, сигнал от пейджъра ми или някаква реплика от някой член на семейството прекъсваше тези бленувания. Като атеист смятах, че е по-лесно да не си задавам въпроси за това видение. Смятах, че въпроси могат да се задават само от гледна точка на науката. Науката медицина бе нещото, с което се занимавах основно, и вярвах, че това е единственият надежден начин, по който може да бъдат разбрани светът и онова, което се случва в него.

Но какво се промени?

Това усещане, че нещо ме преследва, се влоши, когато започнаха да се появяват децата ми. Когато се роди първият ми син, погледнах съвършената му малка главица и прелестна коса и си помислих: „Дошъл е от някъде другаде, от Някого. Той е дар.“ Не само че живеех в огромен дворец, но и започнах да получавам такива прекрасни дарове! Семейството и приятелите казваха: „Какво красиво бебе е той – и произлиза от теб и съпругата ти!“, на което винаги отвърщах: „Той дойде *чрез* нас, но не е *от* нас.“ Все още не можех да призная дори пред себе си, че вярвам в Господ – но мистериозните ми преживявания ставаха все по-ярки. Понякога ми бе трудно да *не* мисля за тях. Защо ме имаше? Откъде бях дошъл? Накъде съм се запътил? Защо бях дарен с толкова много прекрасни неща в живота и защо бях натоварен и с толкова трудни предизвикателства?

Но се случваше и нещо друго и тъкмо за това искам да говоря в тази книга. Когато научих повече за мозъка, започнах да преглеждам много пациенти с мозъчни увреждания, независимо дали вследствие на раждането, на куршуми, кръвни съсиреци или ту-

мори. И въпреки това умът им – способността им да мислят и разсъждават, да вярват и желаят – не изглеждаше толкова увреден, колкото мозъкът им. По време на обучението си научих, че определени области на мозъка контролират определени способности – движение, възприятие, емоции и памет например. Но също така разбрах, че други умения, изглежда, въобще не произлизаха от мозъка – или поне не по същия начин.

Операирах една жена например, която ще нарека Сара, която имаше тумор в левия челен лоб на мозъка. Туморът нахлуваше в области на мозъка, контролиращи способността ѝ да говори. Затова се налагаше да отстраня както тумора, така и тъканта, в която той се бе разпространил. Но същевременно трябваше да запазя областта на речта в мозъчната кора. Това означаваше, че жената трябваше да бъде в будно състояние по време на операцията, така че да картографирам повърхността на мозъка ѝ, за да се уверя, че речевата област няма да бъде засегната. Колкото и плашещо да звучи, тази операция на мозъка в *будно* състояние не е болезнена, тъй като самият мозък не усеща болка, а инжекциите с локална анестезия са достатъчни за обезчувствяване на скалпа.

По време на операцията разговарях с нея непрекъснато, докато внимателно отстранявах по-голямата част от левия ѝ фронтален лоб. Тя водеше напълно нормален разговор по време на цялата операция. Това ме накара да се зачудая: по какъв начин мозъкът се свързва с ума? Как е възможно да отстранявам толкова голяма част от мозъка ѝ, без това да повлиява на ума ѝ – на мисленето и разсъжденията ѝ, на вярванията и желанията ѝ – по никакъв начин? Този въпрос е основният фокус в настоящата книга и ще разгледаме отговорите в следващите глави.

Ден след ден живееш в познатото си, натоварено ежедневие, изпълнено с работа, семейство и обикновени битови задачи, но мистериозните ми преживявания продължиха да се появяват. Имаше моменти, в които замръзвах, когато си задавах въпросите, които години наред ме преследваха. Защо бях на този свят? Къде отивах? Кой бе сътворил този свят?

Тези въпроси достигаха критичния си връх – повратната точка в живота ми, – когато се роди по-малкият ми син.

Сериозните въпроси ме настигаха

Когато синът ми бе на няколко месеца, със съпругата ми забелязахме, че не се усмихва и не прави очен контакт с нас. Гледаше с интерес към предмети, но не и към хора. Започнахме да допускаме вероятността, че той да има аутистично разстройство. Това ме ужасяваше – винаги съм се страхувал от аутизма. Знаех, че най-тежкото страдание е да имаш дете, което ти обичаш, но което нито не познава, нито те обича по същия начин. Сънувах кошмари, в които виждах сина ми като малко по-голям, как седи в една стая, клати се напред-назад, докато съучениците му играят бейзбол и се радват на нормалното си детство.

Заведохме детето при специалист по аутизъм, но той каза, че е прекалено рано, за да е сигурен, че става въпрос за това. Трябваше да изчакаме, преди да разберем повече. На почти шестмесечна възраст, той все още не реагираше на присъствието ни. С всеки изминал ден ми ставаше по-трудно да изпълнявам ежедневните си задължения, защото мислех за него непрекъснато.

Една нощ всичко си дойде на мястото.

Повикаха ме да прегледам пациент в католическа болница в друг град. На излизане от болницата минах покрай параклиса. Помислих си следното: „Не вярвам в Бог, но в момента бих направил всичко. Просто искам синът ми да ме разпознава.“

Влязох в параклиса и коленичих пред олтара. „Господи – казах, – не знам дали съществуващ, но се нуждаю от помощ. Опасявам се, че синът ми е с аутизъм. Истинско страдание е да имаш дете, което никога няма да ме разпознае или обича.“

В този момент чух глас – това бе единственият път в живота ми, в който някога в главата ми съм чул глас, който не е моят – и гласът каза: *Но точно така постъпваш ти с мен.*

Свлякох се пред олтара. Гласът, който чух, изрече само седем думи, но имах чувството, че ме познава по съкровен начин и че ме наблюдавал с любов и мъдрост през целия ми живот и че ме познава по-добре, отколкото аз познавам себе си. Сякаш завесата се вдигна и първоизточникът на живота говореше директно на мен.

Сърцето ми се изпълни с топлина.

Когато се поопокитих, отправих следната молитва: „Господи, ще спра да ти го причинявам. Съжалявам. Повече няма да се отнасям към теб по аутистичен начин. Моля те, излекувай сина ми, моля те, излекувай и мен.“ Излязох от параклиса разтърсен до основи, чувствайки се като нов човек.

На следващата сутрин се обадох в местната католическа църква (озарението, което бях преживял, се случи в католически параклис, и усетих, че това е мястото, на което Той иска да се срещне с мен) и поисках да бъда кръстен.

Няколко дни след молитвата ми в параклиса, вечерта се прибирах у дома, за да отпразнуваме половин година, откакто се роди синът ми. Тогава той се държа като съвсем нормално дете, гледаше ни в очите, усмихваше се и проявяваше радост. Знаех, че съм преживял чудо. Изглеждаше сякаш точно както аз бях спрял да пренебрегвам Бог, така и Той бе позволил на сина ми да ме види и познае.

На следващия Великден бях кръстен, заедно със сина ми и останалите членове на семейството.

Какво е науката?

Тъй като вече вярвах, че Бог съществува (все пак разговаряхме за кратко!), преосмислих безкрайната си всеотдайност на това да използвам само конвенционалната материалистична наука, за да разбера света. Това, което ме преследваше през целия ми живот, беше *стремежът към истина*. И когато открих тази Истина, бях променен. Започнах да гледам на науката през съвсем различна призма.

Науката е организираното изучаване на природата според това, което поражда нещата. Това означава, че първопричината в природата – Големият взрив, законите на физиката, удивителната сложност и чувство за предназначение, вложени в живите организми, които не биха могли да възникнат просто благодарение на механизмите на еволюцията, невероятната човешка способност да разсъждава, да мечтае, да желае добро – не е необходимо сами по себе си да са неща, касаещи природата. Напълно възможно е обикновените научни първопричини в природата да възникват

отвѣд това, което съществува в естествения свят. Природата не е затворена система. Има пространство за Бог – *нужда* от Бог – и в науката.

Целта на качествената наука е да последва доказателствата и да види докъде ще доведат те, както и да се стреми към истината за света без заслепяване от каквито и да било идеологии. Аз последвах доказателствата и те ми показаха, че свръхестествено-то действително съществува. Допускането, че Бог съществува и че има такова нещо като сътворение, дизайн в биологията и че човешката душа е нещо реално, е съвместимо с науката, *защото всичко това е самата истина*.

Затова се върнах в библиотеката и в операционната зала решен да работя в сферата на невронауката и неврохирургията, без да бъда заслепен. Препрочетох класически научни статии върху връзката между ума (нашите възприятия, емоции, спомени, мисли, способност да разсъждаваме, нашата свободна воля и т.н.) и мозъка (еднокилограмовият орган в черепа, който произвежда електрически сигнали и невротехимикали). Продължих, като прочетох уважавани теории за това как работи съзнанието и тъкмо тях ще разглеждаме в настоящата книга. Но сега чета информацията в областта на невронауката, без да бъда заслепен от материалистични представи – т.е. без предположението, че сме просто едни същества от плът и кръв без дух и без душа.

Освен това прочетох голяма част от написаното от великите философи – Платон, Аристотел, Тома от Аквино, Лудвиг Витгенщайн, – за да изследвам логическата рамка, чрез която да разбера тези фундаментални въпроси, касаещи нашия ум и тяло. С този нов поглед върху човешкия ум и мозък за първи път започнах наистина да разбирам истината за човешката душа.

Моят път и нашият път

Моят собствен път в християнството започна с лице, опряно на пода в един параклис. И по редица съществени начини пътят ми в науката също започна от там. Едва след този момент в параклиса започнах да си задавам по-дълбоките, по-важните, по-неотложните въпроси – кои сме ние, откъде произлизаме и къде отиваме,

след като умрем? И вече не можех да се задоволя със стандартните отговори, които толкова много учени (като мен до онзи момент) наивно бяха приемали за верни толкова дълго. Преживяването ми в параклиса през онази нощ се оказа само една измежду множеството срещи с тънките места, както някои теолози наричат местата, където стената между Бог и човек е толкова тънка, че можем да видим през нея, ако знаем как да погледнем. Оттогава насам открих много такива тънки места – по време на литургия, докато се моля в тишина, по време на дълги разходки, разговаряйки с Господ, и по време на посещенията в базиликата „Свети Петър“ в Рим, както и няколко други прекрасни църкви във Вечния град.

По време на пътуването си открих, че голяма част от онова, което съм смятал, че знам, е погрешно. И аз, като много други учени, бях научен да вярвам, че душата е мит и че умът не е нищо повече от самия мозък – а именно, една физическа машина. Както ще разберем, цялостната интелектуална среда, в която в днешни дни се прави невронаука, *включва* отричането на душата. Подобно на машините, предполага се, че мозъкът се управлява от физически сили отвъд неговия собствен контрол. Учихме, че когато мозъкът бива увреден по някакъв начин, умът също страда, понякога необратимо. Когато мозъкът спре да работи и не може да бъде поправен, преставаме да съществуваме.

Но колкото повече проучвах въпроса, толкова повече откривах, че тези предполагаеми научни открития са митове. Истинските открития сочат в друга посока. Като един натоварен неврохирург, който е извършил над седем хиляди мозъчни операции, като преподавател в медицински университет, който е преподавал на младите студенти по медицина и бъдещи неврохирурзи в продължение на четирийсет години, и като изследовател, който е прилагал строги научни методи, за да прави открития за това как работи мозъкът, успях да разбера, че човешката душа е нещо реално и че човешките същества не са просто машини, направени от плът. Успях да разбера, чрез практическия си ежедневен опит с пациентите, подлагани на мозъчни операции; чрез работата си с невролози, лекари и студенти; и чрез всеотдайно изучаване на две хиляди години философски учения за човешкия ум и душа, че ние,

хората, сме *духовни*, а не просто физически същества, сътворени от Бог и предназначени да живеят вечно.

В следващите страници заедно ще изследваме някои от най-невероятните открития от областта на съвременната невронаука и медицина – открития, за които може би никога не сте чували – и ще разгледаме как те сочат, че съществуват убедителни научни доказателства, че човешката душа съществува, че някои способности на ума всъщност са нещо отделно от мозъка и че душата ни не спира да живее, когато тялото ни умре.

Ще се запознаете с неоспорими научни доказателства, че нашият ум продължава да съществува и да функционира дори когато мозъкът е сериозно увреден. Ще научите как отделната идентичност на любимите ви хора продължава да съществува, дори и когато те са в кома или имат деменция. Ще разберете, че имаме свободна воля и че можем да упражняваме контрол върху физическия си мозък. Ще разберете как науката е достигнала до безспорни доказателства, че умът оцелява след смъртта. И накрая, ще разберете как науката в днешни дни сочи, че отвъд вселената съществува един космически Разум.

Елате с мен на едно пътешествие, което започна преди много години през онази нощ в малкия болничен параклис.

Глава 1

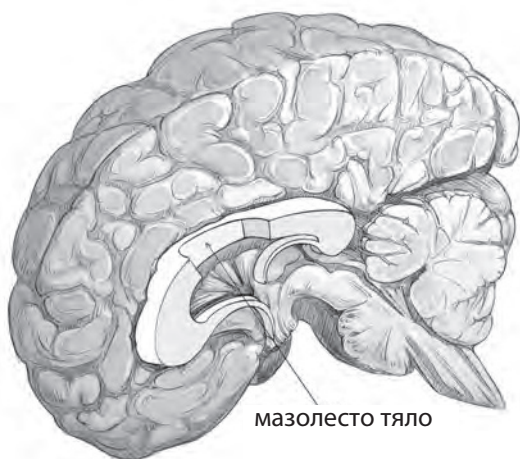
Мозъкът може да бъде разделен, но не и умът

Какво всъщност се случва, когато мозъкът на един жив човек бива разделен наполовина? Това не е хипотетичен въпрос – неврохирурзите са правели това хиляди пъти. Като специалист по неврохирургия в края на осемдесетте години на миналия век трябваше да извърша тази процедура на един пациент, който ще наречем Сам. Той ежедневно бе измъчван от епилептични гърчове, които в крайна сметка съсипваха живота му.

Когато започнах обучението си в медицинското училище, бях изумен, че тази процедура по разделяне на мозъка – която технически се нарича *корпус калозотомия* – изобщо се извършва. Тя е доста крайна: действително разделяхме на две мазолестото тяло – онзи масивен сноп от милиони нервни влакна, който свързва двете мозъчни полукулаба.

Правим го само когато няма друг полезен ход. Епилептичните гърчове, следствия на произволни неконтролируеми електрически разряди в мозъка, могат да прескачат от едната страна на мозъка до другата през този сноп от влакна, което ежедневно причинява множество мъчителни конвулсии. Гърчовете могат да бъдат диагностицирани по ефекта, който оказват върху тялото, включващ симптоми като например неконтролируемо треперене на мускулите; загуба на съзнание, необичайни възприятия, като светлинни проблясъци или изтръпване по кожата; силни емоционални състояния и внезапни, дори случайни спомени. Може да бъдат диагностицирани

и с помощта на медицинска апаратура, като например електроенцефалография (ЕЕГ), която записва електрическите импулси в мозъка чрез електроди, които се поставят върху скалпа. Често гърчовете се лекуват успешно с лекарства, но понякога това не е достатъчно. Мозъчната операция се налага в краен случай.

Но със сигурност първото нещо, което си помислих, бе, че травмата, свързана с разрязването на мозъка на две, ще бъде твърде голяма; че въздействието върху ума ще бъде драстично и ще доведе до инвалидизиращи последици. Двеста милиона нервни окончания, излизайки от мазолестото тяло, свързват повечето области в мозъка подобно на една огромна телекомуникационна разпределителна станция, намираща се в центъра на някой голям град. Предполагах, че срязването по средата би прекъснало тези съществено важни връзки и очаквах, че това може сериозно да увреди ума, а именно да наруши способността на пациента да мисли, да разсъждава, да избира, а дори и да наруши усещането му за себе си като отделна личност. Това дори би могло да доведе до формирането на два центъра на съзнанието – операцията може да превърне един човек, разполагащ с един ум, в два отделни човека с две отделни съзнания!

Но неочаквано за мен се оказа, че мазолестото тяло се различава от разпределителна станция по един съществен начин. Въпреки своя размер, ключовото си разположение и множеството си връзки с почти всички области в мозъчната кора изглежда, че мазолестото тяло не извършва *незаменима* неврологична функция в мозъка. Хората, които са родени без мазолесто тяло, изглежда, водят съвсем нормален живот – без да е прекъсната връзката между мозъчните им полукълба!¹

И въпреки това дори и след като научих, че една такава хирургична операция може да бъде успешна при лечението на физическия мозък, продължавах да се чудя какво си представя всеки, претърпял подобна операция – какви биха били последствията от разрязването на мозъка наполовина, срязването точно там, където има свързаност, при пациента по отношение на *неговата личност*? Този въпрос лежи в основата на това, което ни прави човешки същества.

Векове наред сме вярвали, че мозъкът е органът, където се намира умът, и че съзнанието се поражда изцяло от мозъка. Ако мозъкът е разрязан наполовина, как едното мозъчно полукълбо ще знае какво се случва в другото полукълбо? *Как* бе възможно човек действително да се държи като цялостен, ако двете половини на мозъка са разделени? Е, скоро щеше да ми се отдаде възможност да разбера.

Бях доста притеснен, но шестчасовата операция премина гладко. Направихме отвор в черепа на Сам, разрязахме мембраната, която покрива мозъка и внимателно отделихме двете полукълба, като много внимавахме да не засегнем множеството деликатни артерии и вени, преминаващи през тях или пък важните области на повърхността на самия мозък.

С помощта на операционен микроскоп, чрез който да придобием идеално осветен и увеличен поглед към най-големите дълбини в мозъка на Сам, внимателно и методично прерязахме всички връзки на мазолестото тяло отпред назад, като чрез микроскопа се уверихме, че мозъчните му полукълба бяха успешно отделени едно от друго. Шест часа по-късно върнахме обратно отрязаната костна тъкан от черепа му, зашихме скалпа му и го преместихме в стаята за следоперативно възстановяване.

Но дали това все още беше Сам?

Когато на следващата сутрин отидох до интензивното отделение, за да видя Сам, видях как по две малки дренажни тръбички се оттичаше кървава течност изпод скалпа му, който бе превързан с бяла марля. Беше унесен, както заради операцията, така и заради обезболяващите лекарства.

– Как се чувстваш? – попитах го предпазливо.

– Чувствам леки болки.

Съобщих му добрата новина. Успешно бяхме разделили мазолестото му тяло на две.

Докато разговаряхме, хвърлих поглед към ЕЕГ апарата. Оказа се, че има още една добра новина: мозъчните вълни в мозъка на Сам не показваха признаци за наличие на гърчове, които ежедневно го бяха измъчвали през по-голямата част от живота му.

През следващите няколко дни разговарях с него всяка сутрин.

– Чувстваш ли се... като себе си?

Изглеждаше объркан от въпроса ми.

– Да. Чувствам се добре.

Въпреки че мозъкът му беше разполовен, той движеше ръцете и краката си съвсем нормално, зрението му бе нормално, както и речта. Всъщност единственото, което беше различно у Сам – освен превръзката на главата му, – бе, че вече не страдеше от сериозни гърчове; и със сигурност изглеждаше като един цялостен човек.

През следващите няколко месеца видях Сам няколко пъти в клиниката за амбулаторни прегледи. Това означаваше, че разполагах с повече време да разговарям с него и да проверявам как е. Съдейки по прегледите по време на посещенията в кабинета, установих, че използваше ръцете и краката си съвсем нормално. Сензорните умения също бяха в норма – а самият той изглеждаше непроменен.

Но след като мозъкът му беше разделен наполовина, какво ли се случваше вътре в съзнанието на Сам? Многократно ми казваше, че вътрешните му преживявания са абсолютно същите, каквито са били и преди операцията. Преживяваше живота и съществуването си като един човек, разполагащ с ясен, единен мисловен поток. Беше наясно, че операцията трайно бе разделила мозъка

му на две отделни части, но единственият резултат, който на практика забеляза, бе, че гърчовете му бяха изчезнали.

Притесненията ми за Сам бяха съвсем естествени, тъй като той беше мой пациент. Но резултатите, които се наблюдаваха при него, не бяха нещо необичайно сред пациентите, които се подлагаха на такава операция. Пациентите обикновено съобщаваха, че се чувстват добре след корпус калозоктомия и че гърчовете при тях са станали по-рядко появяващи се и са по-слаби. Отричаха да имат усещане за раздвоено съзнание – т.е. да се чувстват сякаш са двама различни души, както предполагат някои невроучени. При някои пациенти действително се наблюдават необичайни състояния като например *синдром на чуждата ръка*, при който едната ръка (обикновено лявата) понякога изглежда, че се движи самостоятелно. Но тези странични ефекти се срещат сравнително рядко и като цяло са временно явление.

След като оперирах Сам, под медицинските ми грижи попаднаха редица други пациенти, които бяха подложени на операция за разделяне на мозъка. Също като другите неврохирурзи, и аз не открих доказателства, нито от обичайния клиничен преглед, нито от събитията в живота им, които сочат, че съзнанието им е разделено, макар че мозъкът бе.

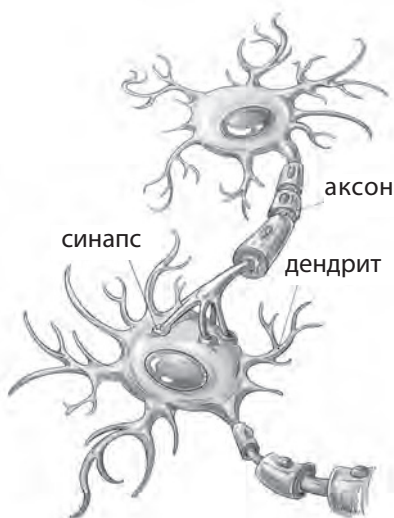
Епилепсията – портал към човешкия ум

Хората са страдали от епилептични припадъци през цялата човешка история, за която имаме писмени данни. През IV в. пр. Хр. Хипократ – навярно първият лекар в западния свят – описва епилептичните гърчове в своите писания. Той отчита, че има тясна връзка между мозъка и ума и че епилепсията възниква от мозъка, когато той не функционира правилно.

Това прозрение било забележително за своето време. Сред своите съвременници Хипократ бил почти единственият, който разглеждал епилепсията като мозъчен проблем. Останалите предложени обяснения за това състояние преди всичко се базирали на суеверия и били безполезни, тъй като приписвали състоянието на демони, богове или някакви душевни проблеми.² В началото на XIX в. лекарите започнали да изследват епилепсията по-конкрет-

но във връзка с функционирането на мозъка.³ Известно е, че първата операция на мозъка за лечение на абсцес при пациент с епилепсия е извършена през 1831 г. (преди откритието на упойката и извършването на хирургична операция със стерилни инструменти!).⁴ Но хирургичното лечение се обособява като отделна научна дисциплина едва през средата на XX в.

По-късните изследвания подкрепят предложеното от Хипократ: епилепсията се явява следствие от абнормално функциониране на мозъка. Не възприемаме мозъка като орган, в който протича електричество, но точно това се случва. Невроните произвеждат електрически ток, който предава сигнали по нервните окончания към други неврони посредством химически невротрансмитери. Обичайно електрическата система, с която разполагаме, работи в съвършен синхрон, за да задвижим ръката си например или за да си спомним стар приятел. Но понякога заради травма, инсулт, тумор или поради причини, които все още не разбираме, невроните вместо това започват да произвеждат огромно количество електрически сигнали – и точно това наричаме припадък.

Голяма част от гърчовеите започват като малки абнормални отклонения в някои неврони. Но малко по-късно след кратко забавяне се разпростират като горски пожар посредством мазолестото тяло, като обхващат целия мозък, което води до тонично-клонични припадъци. Човек губи съзнание, пада на земята и се гърчи в ужасяващи мускулни спазми, обхващащи цялото тяло. Въпреки че повечето пациенти, страдащи от епилепсия, имат редки пристъпи на гърч, все пак има такива, макар и малцина, които имат гърч по дваисет до трийсет пъти на ден. За съжаление, антиепилептичните лекарства нямат ефект при някои пациенти.

В началото на XX в. учените са проверили една дръзка хипотеза върху животни, страдащи от епилептични припадъци: ако проблемът възниква в мазолестото тяло и просто не го *прережем*, ще оцелее ли животното? Ако оцелее, ще намалят ли гърчовеите? Проверили хипотезата си и тя била потвърдена. Животните в общи линии оцелели след операцията и се държали нормално, като припадъците се появявали по-рядко и не били толкова тежки. През 40-те години на миналия век неврохирургите започнали да извършват корпус калозотомия на хора, страдащи от тежки, неподатливи на лечение припадъци и така помогнали на хиляди да водят по-добър живот.

Какво научаваме за ума чрез раздвоения мозък

Едва ли аз съм единственият специалист, който се интересува от психичните последствия от операцията на разделяне на мозъка. Благодарение на този вид операция през XX в. се провеждат някои наистина забележителни научни изследвания в сферата на невронауката. Ето най-същественото нещо, което разбираме от това: дори и когато мозъкът е разделен на две, множество важни аспекти на ума остават съединение в едно цяло. Следователно умът е нещо различно от мозъка.

По-голямата част от учебниците по медицина и психология не представят ума по този начин. Те го разглеждат като функция на мозъка. През 1994 г. нобеловият лауреат Франсис Крик, съоткривател на структурата на ДНК и виден невроучен, обобщава

по следния начин широкоразпространената сред невроучените материалистична гледна точка:

Вашата удивителна хипотеза гласи, че *вие*, вашите радости и скърби, вашите спомени и амбиции, вашето чувство за идентичност и свободна воля на практика не са нищо повече от поведението на една огромна съвкупност от нервни клетки и свързаните с тях молекули. Както навярно би се изразила Алиса на Луис Карол: „Вие не сте нищо повече освен купчина неврони.“⁵

В резултат на това невроучените са склонни да пренебрегват най-дълбокото значение на изследванията върху раздвоения мозък. Фокусът пада върху незначителни затруднения, които обичайно лесно се преодоляват, а не върху наистина значимото откритие. Най-забележителното в доказателствата за раздвоения мозък е *единството* на ума въпреки това, че мозъкът бива разделен наполовина. За да разберем същността, единството и независимостта на човешкия ум, трябва да разгледаме по-дълбокото значение на съвременните открития в сферата на невронауката.

До средата на XX в. изучаването на загубите, от които страдат хората, претърпели мозъчни травми или инсулт, показва, че има *конкретни области* в мозъка, отговарящи за определени мозъчни функции. Речта например, както и движението, възприятието, спомените и преживяването на емоции се контролират от специфични области в мозъка. Според друго ключово откритие контролът, който мозъкът има върху тялото, е *латерализиран*. Това означава, че при почти всички десноръки хора, както и при повечето леворъки, лявото полукълбо е това, което контролира способността за говорене и разбиране на речта и писмения език. Дясното полукълбо като цяло е невербално и изглежда, участва в разбирането на пространствените взаимоотношения и на други стимули от средата, в които езикът не участва.

Освен това двете половини на мозъка контролират противоположно разположените половини на тялото. Лявото мозъчно полукълбо, което „вижда“ дясното зрително поле, също така контролира движението на дясната половина на тялото. Дясното полукълбо пък – лявото зрително поле, контролира движението

на лявата половина на тялото. Но това не означава, че възприятието или движението за разделени. Когато мазолестото тяло е цяло, мозъчните полукълба са толкова добре обединени, че обменят информация помежду си през него в рамките на милисекунди и безпроблемно работят съвместно.

Но както показва историята на Сам, повечето нормални мозъчни функции могат да продължат да бъдат извършвани, след като полукълбата са били разделени. Как това е възможно, да не говорим, нормално? Със сигурност има известни доказателства за наличие на разделение.

Хитър план за откриване на едва забележими аномалии

Според някои изследователи едва доловимите загуби навярно са били пропуснати. Все пак хората, които бяха облекчени от това, че Сам например вече не страда от животозастрашаващи припадъци, не го преглеждаха внимателно в търсене на леки увреждания. През шейсетте години на миналия век неврофизиологът от Калифорнийския технологичен институт Роджър Спери извършва редица добили популярност експерименти, които отчитат известни аномалии във възприятието при пациенти като Сам. Те били точно това, което не би било открито по време на един рутинен медицински преглед.

В своите експерименти Спери моли изследваните лица с раздвоен мозък да седнат до една маса, докато им представя предмети и думи, позиционирани или в лявото, или в дясното им зрително поле. Открива, че когато показва изображение на ябълка в лявото зрително поле на изследваното лице, човекът разбирал какво има на изображението. Но изследвано лице, при което центърът на езика и речта се намира в лявото полукълбо, не можело да каже думата „ябълка“. Спери стигнал до заключението, че това се дължи на факта, че зрението в лявото зрително поле се възприема през дясното полукълбо, чиято връзка с лявото е била прекъсната.

Подобни нарушения не са сериозна пречка в ежедневието, тъй като пациентите с раздвоен мозък могат несъзнавано да представят обекти на подходящото полукълбо, като просто движат очите си. Експерименталните условия, които Спери създал, целенасо-

чено били организирани така, че да попречат на изследваните лица да се възползват от този вид приспособяване и благодарение на това леките нарушения излезли на преден план. Изследванията на Спери потвърждават теорията, според която при хората като цяло всяко от двете мозъчни полукълба е свързано със специфични невробιοлогични способности, като например речта и пространственото възприятие. За това през 1981 г. му бива присъдена Нобелова награда за физиология или медицина.

Разделянето на мозъка не води до разделяне на съзнанието

Но Спери установява нещо още по-дълбоко. Той показва, че умът функционира като едно цяло дори и когато мозъкът се опитва да навакса настъпилото физическо раздвоение. В края на краищата, като оставим настрана изобретателните му експерименти, хората, които претърпели разделяне на мозъка, успявали да водят нормален живот и да компенсират малките недостатъци като цяло по незабележими начини. Човекът с раздвоен мозък все пак си оставал – във всяко отношение, което е от значение – един човек с един ум.

Ами ако име две съзнания, съществуващи едновременно?

Някои изследователи откликват на тези доказателства за единството на ума въпреки физическото разделяне на мозъка, като предлагат един радикален алтернативен вариант: ами ако пациентите с раздвоен мозък имат две различни съзнания? Тези двойни съзнания може да подлежат на разпознаване с обикновени средства, ако действат едновременно. Дребните увреждания във възприятието, които Спери установява, може да са признаци тъкмо за това.⁶ Това обяснение би изглеждало много по-задоволително за учените, които смятат, че умът е просто дейността на мозъка.

Привържениците на концепцията за двойното съзнание сочат към синдрома на чуждата ръка като доказателство за това. Те предполагат, че когато една ръка сякаш си прави каквото си иска

и пречи на движенията на другата, тя навярно се ръководи от друго съзнание.

Тази теория може да вдъхнови някоя страхотна история в сферата на научната фантастика, но не е подкрепена от доказателства. Синдромът на чуждата ръка не е характерен само за пациентите с раздвоен мозък; всъщност може да се прояви при най-различни неврологични състояния, при които двойното съзнание далеч не участва като обяснение.⁷ Освен това се наблюдават раздвоени функции при пациентите с раздвоен мозък само когато изследователите им пречат да приложат някакво адаптиращо поведение, като например да движат главата си, както в експериментите на Спери. В противен случай се приспособяват към текущата ситуация и възприемат нещата нормално. Това едва ли е сериозно доказателство за наличието на двойно съзнание, особено когато нищо, подкрепящо неговото съществуване, не се е появило от други източници в областта на невронауката. Така че тази концепция до голяма степен е позатихнала.

Дори не е ясно дали има смисъл да се казва, че човек има „раздвоено съзнание“ – все пак ако съзнанието действително беше раздвоено, щеше да има двама души и нямаше да има нищо изненадващо в това двама души да имат две съзнания. Самият факт, че пациентът (в единствено число) преживява последствията както от лявото, така и от дясното полукълбо на мозъка, говори за същностното единствено на човешкото съзнание.

Разделяне на възприятието, без съзнанието да бъде разделено

Двама невроучени, Джъстин Сърджънт от Неврологичния институт в Монреал и Яир Пинто от Амстердамския университет, забелязват нещо друго, което е интересно у пациентите с раздвоен мозък: уврежданията, които Спери идентифицира, са само по отношение на *възприятието* – т.е. те включват само зрението, но не и мисълта.

През 1983 г. Сърджънт съобщава за изследванията си върху пациент с раздвоен мозък, на когото са представени отделни противоречащи си послания във всяко от двете зрителни полета.

Пациентът бил способен да реагира на противоречащата информация съвършено прецизно с всяка от двете си ръце, въпреки че всяка от ръцете се контролирала от мозъчното полукълбо, което виждало само един от двата информационни сигнала. Тя стигнала до заключението, че пациентът може да интегрира и да разреши противоречащата информация, въпреки че нито една от двете разделени части на мозъка на практика не виждала всички информационни стимули.⁸ Съзнанието на пациента било нещо повече от неговия мозък.

През 1986 г. Сърджънт съобщава за пациент, който може да интегрира зрителна информация, като например дали две линии са успоредни, или дали ще се срещнат под ъгъл по-голям или по-малък от деветдесет градуса. Способността на пациента силно надвишавала вероятността да изпълни това поради чиста случайност, въпреки че никоя от частите на мозъка не „виждала“ и двете изобразени линии.⁹

Освен това през 1987 г. Сърджънт описва наблюдаваното в свое изследване с двама пациенти с раздвоен мозък, на които тя представя частична информация във всяко от двете разделени зрителни полета. В нито едно от полетата не била предоставена достатъчно информация, за да се достигне до окончателно решение. И в този случай пациентите успели да вземат правилното решение в повечето направени опити. Сърджънт нарича тяхното единство на съзнанието „перцептивно разделение и поведенческо единство“.¹⁰ Трийсет години по-късно, през 2017 г., невроученият Яир Пинто и неговите колеги¹¹, след като преглеждат изследвания върху раздвоения мозък, продължаващи десетилетия наред, стигат до заключението, че най-точното обобщение на цялата тази информация е следното: пациентите с раздвоен мозък имат раздвоено възприятие, но единно съзнание.

Иначе казано, разделянето на двете мозъчни полукълба води до разделяне на част от съзнанието, но не и на целия ум. Разделя се онова, което възприемаме чрез очите си, но не това, което разбираме и за което разсъждаваме. Това разграничение между зависимото от мозъка възприятие и независимото от мозъка абстрактно разсъждение се наблюдава отново и отново в съвременната невронаука, както ще видим по-нататък.